

expa...
 aquest és el primer volum d'Homenots de les Obres Completes.
 Un ^{per} ~~compte~~ ^{setge} ~~seu~~, una primera sèrie de retrats de persones, que
 considero, donada, al menys, la meua manera d'ésser, d'una
 gran, indiscutible categoria, aquesta sèrie està formada
 per les figures del Sr. Prat de la Riba, Pompeu Fabra,
 Joaquim Ruyra, el Dr. Ramon Turro, l'arquitecte Gaudí
 i l'actor i pintor Lluís Domènech.
 Després veuen els noucentistes, per una raó cronològica, gran
 vaig arribar a Barcelona, se estudiant a l'Universitat
 el any 1913, el noucentisme era una manera de veure
 les coses que tenia una gran preponderància social, literària
 i artística. Vaig conèixer, moixt noucentistes, aquest llibre
 conté retrats dels noucentistes, Lluís d'Ors, Carles Riba,
 Jaume Ruyra i Lluís (que firmava les seves poesies amb el
 pseudònim de Guaran de Liort), Carles Riba, Francesc d'À.
 Galí, Joan Crexells i Joan Lluís, etc.
 Placent exercit tant amb la profusió periodística, unigi
 treball estrany, em penso, que dediquéi algunes nites
 a persones relacionats amb la meua profusió. I així,
 he escrit en aquest llibre nities sobre Salvador Dalí,
 meo, el Sr. Miró i Felguera, el crític musical Joaquim
 Penas i el primer conte de Judo, creada de "la Vanguardia".
 Un volum posterior de les Obres Completes, sortiran aleshores
 tres volums més de "Homenots" i si es possible,
 J. P.

El prefaci als "Homenots",
manuscrit per Josep Pla.

En defensa de la nota a peu de pàgina. A propòsit de l'«any Pla»

Margarida
Casacuberta

Quan finalment m'he deci-
 dit a treure la caixa on,
 dia a dia durant aquest
 any que tot just acabem
 de tornar, he anat desant
 tots els papers que arriba-
 ven a les meves mans rela-
 cionats amb Josep Pla, he comprès perfec-
 tament l'estat d'ànim col·lectiu que feia
 que, a les redaccions d'alguns diaris, hi
 hagués qui es dedicués a comptar, amb una
 barreja de resignació i d'impaciència mal
 dissimulada, els dies que quedaven per aca-
 bar l'«any Pla». Tríptics, díptics i targetons
 anunciant conferències, taules rodones,
 diàlegs i tertúlies s'han escampat damunt la
 taula enmig d'una allau de retalls de diari
 que en publicaven puntualment la notícia
 o, si s'esqueia, la crònica; o que cedien
 algunes columnes a l'opinió que, sobre Pla
 o la seva obra, s'ha demostrat que tothom

es veu impudorosament capaç de fer públi-
 ca. Amb tot això al davant i amb l'ensurt
 que tot seguit m'ha provocat el record de
 l'existència d'un gruixudíssim inventari
 dels actes «planians» programats durant
 aquest any, he de reconèixer que de poc
 que no perdo el món de vista i que per un
 moment m'ha temptat la idea de desistir el
 compromís que vaig contraure, ara deu fer
 gairebé un any, amb aquesta revista, de fer
 el balanç de l'«any Pla». Santa innocència.

Però un balanç queda ben lluny de ser
 un inventari. A més, un balanç obliga a
 adoptar una perspectiva crítica, a represen-
 tar, en definitiva, el paper de crític. I com
 que, segons va escriure Josep Pla el 2 de
 desembre de 1924 a *La Publicitat*, «els crí-
 tics són els veritables historiadors de
 l'època i la feina del crític és l'exploració i
 el descobriment», he fet cas de les paraules
 de l'homenatjat, he assumit la meua res-

ponsabilitat, he respirat fondo i m'he decidit a posar el meu modest gra de sorra a la història del fenomen Pla. Una història que, a partir del sostre que ha marcat l'activitat frenètica del 97, reclama un estudi seriós, que vol dir amb notes a peu de pàgina, encara que les notes a peu de pàgina, en aquests moments i no sé per quines misterioses raons, siguin objecte generalitzat de blasme o motiu —penso que ben poc fonamentat— d'averkonyiment per aquells que encara les utilitzen.

I ja que som a la nota a peu de pàgina, que és la forma metonímica de referir-se a l'àmbit acadèmic, i com que en realitat aquest és l'àmbit del qual, lògicament, parteixo, diré, per començar, que el marc de l'«any Pla» ha aplegat un conjunt d'aportacions decisives per al coneixement de l'escriptor i de la seva obra. Algunes s'haurien produït sense l'estímul de l'efemèride. És el cas de la publicació de la tesi doctoral de Xavier Pla, *Josep Pla. Ficció autobiogràfica i veritat literària* (Barcelona, Quaderns Crema), llegida la tardor de 1996 al Centre d'Estudis Catalans de París (Paris IV-Sorbonne) i convertida ràpidament en llibre per imperatius editorials, cosa que —cal dir-ho— a Catalunya només pot passar amb un autor-fenomen com Pla. No vull repetir els elogis reiterats que ha rebut l'estudi de Xavier Pla —aprofito per informar que l'estudiós no té res a veure, familiarment parlant, amb l'objecte de l'estudi— tant per part de la crítica periodística com per part dels altres investigadors de la figura i de l'obra planianes, però sí destacar el caràcter contemporitzador d'aquest treball, que integra a la perfecció en un discurs programàticament crític l'elucubració teòrica i l'anàlisi històrica. Ja sé que acabo d'escriure una obvietat i que fóra d'estricta sentit comú esborrar la frontera entre aquestes dues formes d'aproximació a l'estudi de la literatura, però això, a la pràctica, es produeix encara difícilment per causa de prejudicis metodològics i ideològics l'anàlisi dels quals ens portaria a fer un repàs de la historiografia literària catalana de la segona meitat del segle XX des d'una perspectiva sociològica que depassa a bastament les modestes intencions d'aquest balanç. En qualsevol cas, el

llibre de Xavier Pla aborda un dels problemes clau de la literatura planiana, la construcció de la complexa veu narrativa que dona sentit totalitzador al corpus, i ho fa des del reconeixement explícit a les aportacions fetes des del terreny de la història de la literatura, que, en general, tan mala premsa han obtingut fora de l'àmbit estrictament acadèmic. Aportacions d'interès ineludible com la que va fer Marina Gustà amb *Els orígens ideològics i literaris de Josep Pla* (Barcelona, Curial, 1995), un llibre penso que injustament maltractat per una crítica entestada a menysvalorar allò que en països «normals» es coneix i es reconeix com a alta investigació en nom d'una amenitat i d'una facilitat que en aquests mateixos països «normals» tothom sap identificar com a valors propis de la síntesi divulgativa. Què vull dir amb tot això? Una cosa molt simple: que a França, o a Anglaterra, països dotats d'una tradició sòlida i perfectament estratificada, cap crític no es plantejaria valorar l'anàlisi amb els paràmetres que serveixen per mesurar el rendiment de la síntesi, precisament perquè són gèneres diferents, destinats a un públic diferent i amb objectius diferents. I cap crític, segurament, tampoc no obviaria per sistema els resultats als quals s'arriba a través de l'anàlisi, que constitueixen o, per lògica, haurien de constituir el punt de partida de la síntesi.

Per exemple, i pel que fa al cas que ens ocupa, un dels antidòts més eficaços per al mal del «plapanatisme» que diagnosticava Sergi Pàmies tot just començat el 1997, fóra la lectura del pròleg amb què la mateixa Marina Gustà ha encapçalat fa poc l'edició acuradíssima del primer pròleg (1926) que Josep Pla va escriure per a *Relacions* (Barcelona, Edicions Diana, 1927). Aquest pròleg de 1926, com tothom recordarà, va protagonitzar una mena d'història fulletonesca a causa dels seus orígens incerts, la valoració exorbitada que en féu un llibreter de vell, l'adquisició heroica per part del capità de Planeta —ara també de Destino—, la presentació espectacular que en féu la premsa, la publicació en un diari i, finalment, el llegat a la Biblioteca de Catalunya, institució que l'ha posat a l'abast de tothom que hi estigui interessat amb una cura

especial a contextualitzar-lo. Qui faci l'esforç de llegir el pròleg trobat acarant-lo amb el pròleg publicat i ajudant-se amb l'altre pròleg, el de Marina Gustà, s'adonarà que cal anar molt en compte a l'hora de posar-se a la ploma les sentències del narrador al marge del context que, en cada cas, atorga un sentit diferent, matisat, al text i que, alhora, contribueix a construir la pluridimensionalitat del jo planià juntament amb les múltiples màscares de l'escriptor. També veurà que l'aparentment còmode epígraf *Josep Pla i...* que tantes vegades ens ha temptat a l'hora de plantejar un article o una conferència sobre Pla, es complica de forma substancial si, en comptes de limitar-nos a la descripció superficial, intentem treure punta a les repeticions, autoplàgias i revisions que fa l'autor d'una obra concebuda com unes vastes memòries i construïda a través del mètode acumulatiu. Res no és el que sembla, en la literatura de Pla. I aquesta és, precisament, la seva gràcia. I la seva trampa. Per això, hi ha historiadors que s'indignen davant la manca de fiabilitat de les dades i de les dates que aporta la narrativa planiana. Per això, hi ha qui durant molt temps ha fet servir Pla com a comodí literari. Per això, també, Quim Monzó, amb tres frases que formen un conjunt genial, dissectiona una de les constants de la recepció de l'obra de Pla. Monzó, en resposta a una de les preguntes d'una enquesta de *La Vanguardia* (7-III-1997), agraeix a Pla, que per altra banda i per variar, no reconeix com un dels seus escriptors predilectes, «la posibilidad de atribuirle frases que nunca dijo, sean inventadas o de otras personas. Según una cierta vox populi, opinó sobre tantas cosas que con un poco de vista le puedes atribuir casi todo. En este sentido solamente hay otro personaje que tiene su misma talla: Winston Churchill».

La ressaca postcentenari arrossegarà irremissiblement cap a l'oblit moltes paraules buides, tant parlades com escrites. Restaran, tanmateix, estudis que, ben probablement, sense l'«any Pla» també s'haurien realitzat, perquè la solidesa d'una cultura em temo que es demostra no pas a cop de centenari, sinó a través del treball continuat, de la recerca meticulosa, de la reflexió, de l'espirit crític, del

contrapunt interdisciplinari. I he de dir que, a diferència del que massa sovint es vol fer creure, és una activitat apassionant, excitant, decididament creativa i m'atreveiria a dir que fins i tot molt plaent per a determinats lectors. Ja m'he referit al llibre de Xavier Pla i al pròleg de Marina Gustà, que no són, tanmateix, les úniques aportacions remarcables aparegudes durant aquest any. L'article de Jordi Castellanos titulat «Pla, un novel·lista contra la sintaxi» (*Serra d'Or*, núm. 448, abril 1997, p. 69-71), primera versió de la ponència que va llegir en una de les sessions del *Col·loqui Josep Pla: Memòria i escriptura* (Girona, 9-11 d'octubre) i primícia dels resultats de la investigació sobre la novel·la catalana del segle XX que actualment centra l'atenció de Castellanos, és un text que em sembla importantíssim perquè planteja amb un rigor i una perspicàcia exemplars la posició de Josep Pla en relació amb un dels problemes centrals de la literatura d'aquest segle: la novel·la com a gènere. Castellanos hi analitza la modernitat de les propostes planianes, que són les pròpies de l'escriptor sorgit de la postguerra europea i que s'enfronta, des de la realitat i a través de la ficció, amb el conflicte d'identitat que viu l'home modern, un conflicte que es tradueix, en relació amb la novel·la, en el problema de la descomposició dels personatges i, com escriu Castellanos parafrasejant Nietzsche, de la destrucció de la «sintaxi» amb què la novel·la convencional atorgava a la realitat el sentit que l'home i l'escriptor moderns saben que no té. Castellanos, que analitza la recepció de les idees literàries de Pla en el context català des de la perspectiva de la reflexió sobre el gènere que es produeix a Europa, acaba el seu article amb la formulació d'una hipòtesi de treball molt productiva a propòsit de l'afinitat entre Pla i Georges Simenon. Ja se sap, però, que aquestes idees, quan vénen acompanyades d'una nota a peu de pàgina, no són dignes de figurar en els titulars dels diaris i passen davant nostre com si sentíssim ploure fins que algun flamant escriptor no sospitós d'historicisme no les presenta com una valenta mostra d'heterodòxia contra l'ortodòxia de l'«acadèmia».

I si Jordi Castellanos s'ha mostrat, malgrat partir de la desacreditada història de la literatura, com un lector perspicax de Pla, M. Josepa Gallofré ha adoptat el mateix punt de partida per desfer un dels nusos més embolicats de la troca planiana: la immediata postguerra. Després de les quatre intervencions puntuals que ha fet Gallofré durant aquest any —«El retorn de Josep Pla» (*Serra d'Or*, núm. 446, febrer 1997, p. 44-46), «Autarquia i escriptura. Una lectura del Pla dels anys quaranta» (*L'Avenç*, núm. 219, novembre 1997, p. 28-33), «Entre el *Viaje en autobús* (1942) i el *Viaje a pie* (1949)» (*Col·loqui Josep Pla: Memòria i escriptura*, ponència) i «Del quadern gris al quadern vermell» (*Josep Pla. Lectures de El quadern gris*, desembre 1997)—, només es podrà interpretar com una pura mostra d'ignorància la repetició dels diferents tòpics que corren sobre el Pla que escriu i publica articles i llibres en castellà. Segurament no hauria calgut esperar aquestes quatre aportacions. M. Josepa Gallofré, ja fa uns quants anys, va publicar un llibre titulat *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)* (Barcelona, PAM, 1991), on ja despuntava com a hipòtesi la tesi que hi ha en el fons d'aquests quatre textos. A saber: que Pla va ser un escriptor especialment incòmode per a la censura pel to escèptic dels seus articles i la deformació deliberada de la llengua que es veia obligat a utilitzar, que intentava d'acostar tant com podia al públic igualment com procurava tractar les preocupacions quotidianes dels seus lectors des d'una perspectiva que no es pot titllar de cofoista —ni de conformista tan sols— en relació amb el franquisme. La lectura que fa Gallofré de la literatura planiana dels anys quaranta és, tal com reclamaven —amb molt bon criteri, per cert— els redactors d'una de les múltiples publicacions no especialitzades que han parlat de Pla («Josep Pla: Centenari o parc temàtic?», *Papers d'Art*, núm. 70, gener-abril 1997), una lectura rigorosa, l'única adequada per oferir amb tota la seva complexitat, amb totes les seves contradiccions, la pluridimensionalitat de la imatge de Josep Pla.

Aquesta rigorositat genuïnament filològica ha trobat en els historiadors

un terreny força ben adobat. Com a mínim en alguns historiadors, que, tot abandonant el tòpic de la «falsedat» de la narrativa planiana, han comprès que no era l'enciclopedisme de l'obra de Pla el que els interessava, sinó el propi Pla. Pla, escriptor i home del seu temps, intel·lectual estretament vinculat amb altres intel·lectuals i polítics, ha obtingut un tracte d'excepció per part dels historiadors *tout court*, que, cada vegada més, tendeixen a incorporar amb més fe l'estudi de la literatura, de l'art i del pensament, en un tipus d'història cultural molt pròpia de la tradició historiogràfica francesa que actualment té una gran predicació a Catalunya. És el que fan Borja de Riquer a la seva ponència sobre les relacions entre «Francesc Cambó i Josep Pla» (*Col·loqui Josep Pla: Memòria i escriptura*); Jordi Canal, a la ponència «Josep Pla i la visió de la història» (*Col·loqui Josep Pla...*) i a l'article «"El pa de pessic de la literatura": Pla, la història i els historiadors» (*L'Avenç*, p. 39-44), i Francesc Vilanova, a «La Segona República i La història de la Segona República» (*L'Avenç*, p. 45-49). De la lectura de tots aquests textos, sorgeix una imatge de Pla substancialment diferent del tòpic que s'ha anat reproduint, abonada per la construcció literària que el mateix escriptor va bastir sobre la seva existència, fins abans d'ahir. En aquest sentit, penso que el bombardeig de lletra impresa sobre la figura i l'obra de Josep Pla haurà contribuït a divulgar l'altra imatge de l'escriptor, la de l'home culte i cosmopolita que s'auto-reconeix com a burgès, que viu enmig de burgesos i escriu per a un públic burgès. Perquè encara que, com va apuntar Jordi Canal en la seva ponència del *Col·loqui* de Girona, Pla no va arribar a escriure el llibre que tenia pensat sobre la burgesia —que havia de formar una trilogia amb els dedicats als pagesos i als botiguers—, en realitat tota la seva obra es pot llegir també com un comentari crític sobre el món, els referents culturals, els gustos i les actituds polítiques, socials o privades de la burgesia. Sobre aquest tema s'ha escrit molt durant aquest «any Pla», encara que no sempre de forma explícita. A més de Riquer, Canal i Vilanova, n'han parlat Marina Gustà a «El progrés a l'inrevés» (*L'Avenç*, p. 34-

38); Cristina Badosa a «Josep Pla i el liberalisme com a mètode» (*Serra d'Or*, núm. 454, octubre 1997, p. 37-38); Glòria Casals a «Per què no dir-ne «intertextualitat»? A propòsit de la biografia de Maragall» (*Serra d'Or*, núm. 450, juny 1997, p. 51-52), i n'he parlat jo mateixa a «Josep Pla, biògraf de Rusiñol» (*Revista de Girona*, núm. 180, gener-febrer 1997, p. 81-84) i «Josep Pla i el senyor Esteve» (*Serra d'Or*, núm. 451-452, juliol-agost 1997, p. 75-77).

Però això no és tot: aquesta imatge és la que dibuixa el molt, moltíssim, material aplegat i mostrat a l'exposició curada per Xavier Pla i titulada *Josep Pla. La diabòlica mania d'escriure* (Girona, setembre-novembre 1997 / Barcelona, novembre-?). D'aquesta exposició peculiar, feta sense concessions, amb papers i llibres, se n'ha destacat, sobretot, el que el mateix Xavier Pla, emocionat, anomenava «la joia del regne»: el quadern gris. És normal. Com és normal i perfectament justificat que Lluís Bonada en fes la presentació pública a la premsa i que, més endavant, l'exhumació del quadern s'hagi celebrat amb l'organització d'un cicle de conferències monogràfic titulat *Lectures d'El quadern gris*, amb la participació de Lluís Bonada, Antoni Marí, Marina Gustà, M. Josepa Gallofré, Xavier Pla, Albert Boadella, Vicenç Pagès i Valentí Puig. El que potser no és tan normal és el que farà tot seguit: presentar *La diabòlica mania d'escriure* –l'exposició, no pas el catàleg– com un correlat objectiu de la feina de l'investigador i com a pedrera virtual de futures notes a peu de pàgina. Perquè, no ens enganyéssim, la nota a peu de pàgina és això. Una simple demostració que allò que es diu es diu partint d'una recerca i una anàlisi d'un material –manuscrits, cartes, esborranys, factures, papers notariais, papers oficials, llibres, separates, opuscles, retalls de diaris– que, curiosament, quan surt de la foscor d'arxius públics i privats, és celebrat amb bombo i platerets, i quan apareix organitzat i citat a les notes és motiu de blasme per al qui en consigna, humilment, l'existència. Un desplegament –literal– de papers com el que s'ha fet a l'exposició ajuda a perfilar aquella imatge de Josep Pla alternativa a la

del pagès –impressionant construcció literària– que comentava més amunt: la imatge d'un Josep Pla tan conscient del valor històric de la seva obra i de la seva vida que ho guarda tot, que ho classifica tot, molt probablement amb la consciència que en aquells papers hi ha el contrapunt real a la gran ficció autobiogràfica que és la seva obra. I una altra forma de perduració de la memòria, a la qual Pla va acabar dedicant tota la seva existència.

I no hi ha més. Orgullosa, reduïda o –per pudor– omesa, la nota a peu de pàgina és el pont que enllaça la ficció amb la realitat, la literatura amb la vida, el perdurable amb l'efímer, la interpretació amb els indicis, el present amb el passat. Però és que, a més, la nota a peu de pàgina és la condició *sine qua non* de l'edició crítica de l'obra planiana, una empresa àrdua que, un cop superat l'«any Pla», diverses veus comencen a reclamar amb certa insistència (Víctor Martínez Gil, «Sobre l'edició crítica de l'obra planiana», *Serra d'Or*, núm. 456, desembre 1997, p. 75-76, i Xavier Bru de Sala, «Fi de cicle. La fàbrica de catalans», *El País*, 8-I-1998). Reconeix que per a un escriptor preocupat per la perdurabilitat de la seva literatura, la perspectiva d'una edició crítica no fóra la més falaguera de totes i que, ben segur, hauria preferit, com va apuntar Modest Prats en el parlament que va salvar de caure en el més profund dels obllits l'acte oficial d'inauguració de l'«any Pla» («La literatura i el futur de la llengua», *Serra d'Or*, núm. 449, maig 1997, p. 41-42), assegurar-se la jugada dels lectors joves. Tanmateix, no estic segura que hi hagués fet grans escarafalls: una cultura sòlida és la que aconsegueix d'establir un equilibri entre tots els seus estrats, que s'alimenten recíprocament. En aquest sentit, i només en aquest sentit, és possible que Josep Pla hagués admès que una frase seva, tret de context, potser sense tanta ironia com hi va posar ell en el context d'un altre homenatge, servís com a conclusió d'aquest balanç: «Si la glòria és això, no es pot pas demanar més.»

Margarida Casacuberta és professora de literatura catalana contemporània a la UdG.

EUGENI FORCANO

contrapunt interdisciplinari. I he de dir que, a diferència del que massa sovint es vol fer creure, és una activitat apassionant, excitant, decididament creativa i m'atreveria a dir que fins i tot molt plaent per a determinats lectors. Ja m'he referit al llibre de Xavier Pla i al pròleg de Marina Gustà, que no són, tanmateix, les úniques aportacions remarcables aparegudes durant aquest any. L'article de Jordi Castellanos titulat «Pla, un novel·lista contra la sintaxi» (*Serra d'Or*, núm. 448, abril 1997, p. 69-71), primera versió de la ponència que va llegir en una de les sessions del *Col·loqui Josep Pla: Memòria i escriptura* (Girona, 9-11 d'octubre) i primícia dels resultats de la investigació sobre la novel·la catalana del segle XX que actualment centra l'atenció de Castellanos, és un text que em sembla importantíssim perquè planteja amb un rigor i una perspiciàcia exemplars la posició de Josep Pla en relació amb un dels problemes centrals de la literatura d'aquest segle: la novel·la com a gènere. Castellanos hi analitza la modernitat de les propostes planianes, que són les pròpies de l'escriptor sorgit de la postguerra europea i que s'enfronta, des de la realitat i a través de la ficció, amb el conflicte d'identitat que viu l'home modern, un conflicte que es tradueix, en relació amb la novel·la, en el problema de la descomposició dels personatges i, com escriu Castellanos parafrasejant Nietzsche, de la destrucció de la «sintaxi» amb què la novel·la convencional atorgava a la realitat el sentit que l'home i l'escriptor moderns saben que no té. Castellanos, que analitza la recepció de les idees literàries de Pla en el context català des de la perspectiva de la reflexió sobre el gènere que es produeix a Europa, acaba el seu article amb la formulació d'una hipòtesi de treball molt productiva a propòsit de l'afinitat entre Pla i Georges Simenon. Ja se sap, però, que aquestes idees, quan vénen acompanyades d'una nota a peu de pàgina, no són dignes de figurar en els titulars dels diaris i passen davant nostre com si sentíssim ploure fins que algun flamant escriptor no sospitós d'historicisme no les presenta com una valenta mostra d'heterodòxia contra l'ortodòxia de l'«acadèmia».

I si Jordi Castellanos s'ha mostrat, malgrat partir de la desacreditada història de la literatura, com un lector perspicax de Pla, M. Josepa Gallofré ha adoptat el mateix punt de partida per desfer un dels nusos més embolicats de la troça planiana: la immediata postguerra. Després de les quatre intervencions puntuals que ha fet Gallofré durant aquest any —«El retorn de Josep Pla» (*Serra d'Or*, núm. 446, febrer 1997, p. 44-46), «Autarquia i escriptura. Una lectura del Pla dels anys quaranta» (*L'Avenç*, núm. 219, novembre 1997, p. 28-33), «Entre el Viaje en autobús (1942) i el Viaje a pie (1949)» (*Col·loqui Josep Pla: Memòria i escriptura*, ponència) i «Del quadern gris al quadern vermell» (*Josep Pla. Lectures de El quadern gris*, desembre 1997)—, només es podrà interpretar com una pura mostra d'ignorància la repetició dels diferents tòpics que corren sobre el Pla que escriu i publica articles i llibres en castellà. Segurament no hauria calgut esperar aquestes quatre aportacions. M. Josepa Gallofré, ja fa uns quants anys, va publicar un llibre titulat *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)* (Barcelona, PAM, 1991), on ja despuntava com a hipòtesi la tesi que hi ha en el fons d'aquests quatre textos. A saber: que Pla va ser un escriptor especialment incòmode per a la censura pel to escèptic dels seus articles i la deformació deliberada de la llengua que es veia obligat a utilitzar, que intentava d'acostar tant com podia al públic igualment com procurava tractar les preocupacions quotidianes dels seus lectors des d'una perspectiva que no es pot titllar de cofoista —ni de conformista tan sols— en relació amb el franquisme. La lectura que fa Gallofré de la literatura planiana dels anys quaranta és, tal com reclamaven —amb molt bon criteri, per cert— els redactors d'una de les múltiples publicacions no especialitzades que han parlat de Pla («Josep Pla: Centenari o parc temàtic?», *Papers d'Art*, núm. 70, gener-abril 1997), una lectura rigorosa, l'única adequada per oferir amb tota la seva complexitat, amb totes les seves contradiccions, la pluridimensionalitat de la imatge de Josep Pla.

Aquesta rigorositat genuïnament filològica ha trobat en els historiadors

un terreny força ben adobat. Com a mínim en alguns historiadors, que, tot abandonant el tòpic de la «falsedat» de la narrativa planiana, han comprès que no era l'enciclopedisme de l'obra de Pla el que els interessava, sinó el propi Pla. Pla, escriptor i home del seu temps, intel·lectual estretament vinculat amb altres intel·lectuals i polítics, ha obtingut un tracte d'excepció per part dels historiadors *tout court*, que, cada vegada més, tendeixen a incorporar amb més fe l'estudi de la literatura, de l'art i del pensament, en un tipus d'història cultural molt pròpia de la tradició historiogràfica francesa que actualment té una gran predicació a Catalunya. És el que fan Borja de Riquer a la seva ponència sobre les relacions entre «Francesc Cambó i Josep Pla» (*Col·loqui Josep Pla: Memòria i escriptura*); Jordi Canal, a la ponència «Josep Pla i la visió de la història» (*Col·loqui Josep Pla...*) i a l'article «"El pa de pessic de la literatura": Pla, la història i els historiadors» (*L'Avenç*, p. 39-44), i Francesc Vilanova, a «La Segona República i La historia de la Segunda República» (*L'Avenç*, p. 45-49). De la lectura de tots aquests textos, sorgeix una imatge de Pla substancialment diferent del tòpic que s'ha anat reproduint, abonada per la construcció literària que el mateix escriptor va bastir sobre la seva existència, fins abans d'ahir. En aquest sentit, penso que el bombardeig de lletra impresa sobre la figura i l'obra de Josep Pla haurà contribuït a divulgar l'altra imatge de l'escriptor, la de l'home culte i cosmopolita que s'auto-reconeix com a burgès, que viu enmig de burgesos i escriu per a un públic burgès. Perquè encara que, com va apuntar Jordi Canal en la seva ponència del *Col·loqui* de Girona, Pla no va arribar a escriure el llibre que tenia pensat sobre la burgesia —que havia de formar una trilogia amb els dedicats als pagesos i als botiguers—, en realitat tota la seva obra es pot llegir també com un comentari crític sobre el món, els referents culturals, els gustos i les actituds polítiques, socials o privades de la burgesia. Sobre aquest tema s'ha escrit molt durant aquest «any Pla», encara que no sempre de forma explícita. A més de Riquer, Canal i Vilanova, n'han parlat Marina Gustà a «El progrés a l'inrevés» (*L'Avenç*, p. 34-

38); Cristina Badosa a «Josep Pla i el liberalisme com a mètode» (*Serra d'Or*, núm. 454, octubre 1997, p. 37-38); Glòria Casals a «Per què no dir-ne «intertextualitat»? A propòsit de la biografia de Maragall» (*Serra d'Or*, núm. 450, juny 1997, p. 51-52), i n'he parlat jo mateixa a «Josep Pla, biògraf de Rusiñol» (*Revista de Girona*, núm. 180, gener-febrer 1997, p. 81-84) i «Josep Pla i el senyor Esteve» (*Serra d'Or*, núm. 451-452, juliol-agost 1997, p. 75-77).

Però això no és tot: aquesta imatge és la que dibuixa el molt, moltíssim, material aplegat i mostrat a l'exposició curada per Xavier Pla i titulada *Josep Pla. La diabòlica mania d'escriure* (Girona, setembre-novembre 1997 / Barcelona, novembre-?). D'aquesta exposició peculiar, feta sense concessions, amb papers i llibres, se n'ha destacat, sobretot, el que el mateix Xavier Pla, emocionat, anomenava «la joia del regne»: el quadern gris. És normal. Com és normal i perfectament justificat que Lluís Bonada en fes la presentació pública a la premsa i que, més endavant, l'exhumació del quadern s'hagi celebrat amb l'organització d'un cicle de conferències monogràfic titulat *Lectures d'El quadern gris*, amb la participació de Lluís Bonada, Antoni Marí, Marina Gustà, M. Josepa Gallofré, Xavier Pla, Albert Boadella, Vicenç Pagès i Valentí Puig. El que potser no és tan normal és el que faré tot seguit: presentar *La diabòlica mania d'escriure* –l'exposició, no pas el catàleg– com un correlat objectiu de la feina de l'investigador i com a pedrera virtual de futures notes a peu de pàgina. Perquè, no ens enganyéssim, la nota a peu de pàgina és això. Una simple demostració que allò que es diu es diu partint d'una recerca i una anàlisi d'un material –manuscrits, cartes, esborranys, factures, papers notariais, papers oficials, llibres, separates, opuscles, retalls de diaris– que, curiosament, quan surt de la foscor d'arxius públics i privats, és celebrat amb bombo i platerets, i quan apareix organitzat i citat a les notes és motiu de blasme per al qui en consigna, humilment, l'existència. Un desplegament –literal– de papers com el que s'ha fet a l'exposició ajuda a perfilar aquella imatge de Josep Pla alternativa a la

del pagès –impressionant construcció literària– que comentava més amunt: la imatge d'un Josep Pla tan conscient del valor històric de la seva obra i de la seva vida que ho guarda tot, que ho classifica tot, molt probablement amb la consciència que en aquells papers hi ha el contrapunt real a la gran ficció autobiogràfica que és la seva obra. I una altra forma de perduració de la memòria, a la qual Pla va acabar dedicant tota la seva existència.

I no hi ha més. Orgullosa, reduïda o –per pudor– omesa, la nota a peu de pàgina és el pont que enllaça la ficció amb la realitat, la literatura amb la vida, el perdurable amb l'efímer, la interpretació amb els indicis, el present amb el passat. Però és que, a més, la nota a peu de pàgina és la condició *sine qua non* de l'edició crítica de l'obra planiana, una empresa àrdua que, un cop superat l'«any Pla», diverses veus comencen a reclamar amb certa insistència (Víctor Martínez Gil, «Sobre l'edició crítica de l'obra planiana», *Serra d'Or*, núm. 456, desembre 1997, p. 75-76, i Xavier Bru de Sala, «Fi de cicle. La fàbrica de catalans», *El País*, 8-1-1998). Reconec que per a un escriptor preocupat per la perdurabilitat de la seva literatura, la perspectiva d'una edició crítica no fóra la més falaguera de totes i que, ben segur, hauria preferit, com va apuntar Modest Prats en el parlament que va salvar de caure en el més profund dels obllits l'acte oficial d'inauguració de l'«any Pla» («La literatura i el futur de la llengua», *Serra d'Or*, núm. 449, maig 1997, p. 41-42), assegurar-se la jugada dels lectors joves. Tanmateix, no estic segura que hi hagués fet grans escarafalls: una cultura sòlida és la que aconsegueix d'establir un equilibri entre tots els seus estrats, que s'alimenten recíprocament. En aquest sentit, i només en aquest sentit, és possible que Josep Pla hagués admès que una frase seva, tret de context, potser sense tanta ironia com hi va posar ell en el context d'un altre homenatge, servís com a conclusió d'aquest balanç: «Si la glòria és això, no es pot pas demanar més.»

Margarida Casacuberta és professora de literatura catalana contemporània a la UdG.

EUGENI FORCANO